

Η ΣΥΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΘΝΗΤΗΣ ΨΥΧΗΣ ΣΤΟΝ ΠΛΑΤΩΝΙΚΟ ΤΙΜΑΙΟ

Προοίμιο

Στόν *Τίμαιο* ή Ψυχή τοῦ κόσμου, ὅπως καὶ ἡ προερχόμενη ἀπὸ τὰ ὑπολείμματα τῶν συστατικῶν τῆς ἀθάνατη ψυχῆ τοῦ ἀνθρώπου ἀνήκουν στὰ ἔργα τοῦ Δημιουργοῦ¹. Ἡ κατασκευὴ τῆς θνητῆς ψυχῆς ὡστόσο ἀνατίθεται στοὺς κατώτερους θεοὺς², κι εἶναι φυσικὸ ἡ σύστασή της νὰ χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν ἀνάλογη ποιότητα:

«Ἡ θνητὴ ψυχὴ στεγάζει τὰ φοβερὰ καὶ ἀναγκαῖα πάθη: πρῶτα τὴν ἡδονή, τὸ μέγιστο δέλεαρ τοῦ κακοῦ· ἔπειτα τοὺς πόνους, πού μᾶς ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὸ καλὸ· τὸ θάρρος καὶ τὸν φόβο, τοὺς δύο ἄφρονες συμβούλους, καὶ ἀκόμη τὸν θυμὸ πού δύσκολα καταλαγιάζει καὶ τὴν ἐλπίδα πού μᾶς παρασύρει. Τὰ συνέδεσαν ὅλα μὲ τὴν ἄλογη αἴσθησι καὶ τὸν ἔτοιμο γιὰ τὰ πάντα ἔρωτα, καὶ ἔτσι συγκρότησαν, ἀκολουθώντας τὴν Ἀνάγκη, τὸ θνητὸ μέρος τῆς ψυχῆς»³.

Αὐτὸ πού ἔχει ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον εἶναι ὅτι τὰ στοιχεῖα πού συνθέτουν τὴν θνητὴ ψυχὴ, ὅπως καὶ οἱ σύνδεσμοί τους, ἀποτελοῦν τὶς συνθῆκες ἐκεῖνες πού χρειάζεται νὰ προσαρμοστεῖ ἡ ἀθάνατη ψυχὴ ἀμέσως μετὰ τὴν εἰσχώρησή της στὸ σῶμα⁴. Μὲ αὐτὸ τὸ δεδομένο ἡ ἀναζήτησι τοῦ ρόλου κάθε συστατικοῦ στὴν μετέπειτα λειτουργία τοῦ συνόλου τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς ἀναδεικνύει τὰ κριτήρια μὲ τὰ ὁποῖα ἐπιλέχθηκε. Ἡ ποιότητα τῆς θνητῆς ψυχῆς δὲν μπορεῖ νὰ ἐκτιμηθεῖ ὡστόσο ἀπὸ τὴν τελεολογία μόνο τοῦ περιεχομένου τῆς ἀλλὰ καὶ τοῦ μηχανισμοῦ τῆς συγκρότησής της. Ἡ σύγκρισή του μὲ τὸν ἀντίστοιχο μηχανισμό τῆς Ψυχῆς τοῦ κόσμου εἶναι ἓνα ἐγχείρημα πού ἔρχεται νὰ ὁλοκληρώσει τὴν εἰκόνα τῆς καὶ νὰ φωτίσει τὴν ἀπαισιόδοξη διαπίστωση τοῦ Πλάτωνα γιὰ ἐκεῖνον πού ἀμελεῖ τὴν ἀθάνατη ψυχὴ: «θὰ γινόταν μάλιστα ἐξολοκλήρου θνητός, ἂν αὐτὸ ἦταν δυνατόν»⁵.

1. Γιὰ τὴ σύστασι τῆς Ψυχῆς τοῦ κόσμου πβ. *Τίμαιος*, 35ab. Γιὰ τὴ σχέση τῆς ἀθάνατης ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴν Ψυχὴ τοῦ κόσμου, πβ. *αὐτόθι*, 41d.

2. *Αὐτόθι*, 69c.

3. *Αὐτόθι*, 69c8-d6. Ἡ μετάφρασι τῶν χωρίων τοῦ *Τίμαιου* εἶναι τοῦ Β. Κάλφα, (*Πλάτων, Τίμαιος*, Ἀθήνα, 1995).

4. *Αὐτόθι*, 42ab.

5. *Αὐτόθι*, 90b4-5.

Τὰ συστατικά

Ἡ ἡδονή, τὸ μέγιστον κακοῦ δέλεαρ, προτάσσεται τῶν πόνων, κάτι ποὺ δὲν εἶναι τυχαῖο, ἂν λάβουμε ὑπόψη τὸ μέγεθος τῆς ἠθικῆς βλάβης ποὺ προκαλεῖ⁶. Τὸ παραπάνω γίνεται σαφές κατὰ τὴν ἐξέταση τῶν ψυχικῶν ἀσθενειῶν. Ἡ ἀπόρριψη τῆς ἐκ προθέσεως κακίας (κακὸς μὲν γὰρ ἐκὼν οὐδεὶς) ὅσων ἀδυνατοῦν νὰ ἐλέγξουν τὶς ἡδονές⁷ καὶ ἡ ἀπουσία ὁποιασδήποτε ἄμεσης ἀναφορᾶς στὸ ἠθικὸ πεδίο κατὰ τὴν ἐξέταση τῶν συνεπειῶν τῶν πόνων⁸ κάνουν φανερὴ τὴν πρόθεση τοῦ φιλοσόφου νὰ δείξει τὴν διαφορὰ. Πρέπει ὅμως νὰ παρατηρήσουμε ὅτι, ἂν ὁ Πλάτων ἔμενε πιστὸς στοὺς νόμους τῆς φυσιολογίας, θὰ ἔπρεπε νὰ προτάξει τὸν πόνο στὴν ἱεραρχία τῶν συστατικῶν τῆς θνητῆς ψυχῆς, ἀφοῦ αὐτὸς ἀποτελεῖ οὐσιαστικὰ τὴν προϋπόθεση τῆς ἡδονῆς⁹. Ἡ ἀσυμβατότητα ἀνάμεσα στὸ ἠθικὸ καὶ τὸ φυσιολογικὸ ἐπίπεδο μπορεῖ νὰ ἐκληφθεῖ ὡς μιὰ ἐμφατικὴ δήλωση τῆς ἐπιρρέπειας τοῦ θνητοῦ γένους στὰ πιὸ γνωστὰ στὸν κοινὸ νοῦ πάθη¹⁰.

Οἱ πόνοι ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὸ καλὸ (ἀγαθῶν φυγὰς), γιατί, κατὰ τὴ γνώμη τοῦ Taylor, εἶναι ἀπόλυτα συνυφασμένοι μὲ τὸν φόβο ποὺ προκαλοῦν. Ὁ τελευταῖος συνιστᾷ σοβαρὴ αἰτία γιὰ τὴν ἀποφυγὴ κάθε ἐπώδυνης διαδικασίας ποὺ ἔχει εὐεργετικὴ δράση, ὅπως εἶναι, γιὰ παράδειγμα, ἐκείνη ποὺ συμβάλλει στὴν ἀποκατάσταση τῆς υἱείας¹¹. Ὁ

6. Ὁ A.E. TAYLOR (*A commentary on Plato's Timaeus*, Ὁξφόρδη, 1928, σ. 499) παραπέμπει στοὺς Νόμους, ὅπου ἡ ἀδυναμία τῶν Σπαρτιατῶν νὰ ἀντιστέκονται στὴν ἡδονὴ θεωρεῖται μεγαλύτερο πρόβλημα στὴν ἐκπαίδευση ἀπὸ ἐκεῖνο τῆς ὑπερνίκησης τοῦ φόβου γιὰ τὸν πόνο (633c καὶ 635a).

7. *Τίμαιος*, 86de. Γιὰ τὸν C. BOBONICH (*Reading the Laws*, σσ. 278-9 στὸ C. Gill, and M.M. McCabe (ἐπιμ.), *Form and Argument in Late Plato*, Ὁξφόρδη, 1996) ἡ ἔκπτωση τῆς ἠθικῆς κρίσης εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀλληλεπίδρασης τῆς διάνοιας καὶ τοῦ συναισθήματος. Πβ. R. NISBETT, and L. ROSS, *Human Inference: Strategies and Shortcomings of Social Judgment*, New Jersey 1980, κεφ. 10. D. PEARS, *Motivated Irrationality*, Ὁξφόρδη, 1984, σ. 4· M.C. NUSSBAUM, *The Fragility of Goodness: Luck and Ethics in Greek Tragedy and Philosophy*, Cambridge, 1986, σσ.122-35, G.R.F. FERRARI, *Plato and Poetry*, σσ. 92-148 στὸ G. Kennedy, (ἐπιμ.), *The Cambridge History of Literary Criticism*, τ. I, 1989. Ὁ C. Steel (*The moral purpose of the human body. A reading of Timaeus 69-72, Phronesis* 46(2), 2001, σσ. 126-7) ἀποδίδει τὴ μειωμένη ὑπευθυνότητα τοῦ ἀνθρώπου στὴν ἐπίδραση τῆς Ἀνάγκης ἐνάντια στὴ φιλότιμη προσπάθεια τῶν κατώτερων θεῶν.

8. *Τίμαιος*, 86e-87a.

9. *Αὐτόθι*, 64cd καὶ *Φίληβος*, 31d.

10. Γιὰ τὴν καταχρηστικὴ (ἀπὸ φυσιολογικῆς ἀποψης) ἔνταξη τῆς σεξουαλικῆς ἀκολασίας στὶς ἀσθένειες ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὴν ὑπερβάλλουσα ἡδονὴ πβ. Η. ΓΕΩΡΓΟΥΛΑ, Ἡ μανία καὶ ἡ ἀμάθεια στὸν ὕστερο Πλάτωνα, *Υπόμνημα*, 4, 2006, 10-11.

11. A.E. TAYLOR, *ἐνθ' ἄν*.

φόβος όμως δέν είναι τὸ μοναδικὸ ἀποτέλεσμα τοῦ πόνου. Ὅταν γίνεται λόγος γιὰ τὸ φυσιολογικὸ ὑπόβαθρο τῶν λυπῶν, οἱ σωματικὲς συνέπειές τους στὶς τρεῖς ἔδρες τῆς θνητῆς ψυχῆς ἀποδίδονται μὲ ἓνα φάσμα ἑξὶ ἀσθενειῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία μόνο ἀναφέρεται στὴ δειλία¹². Ἄρα τὰ ἀγαθὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα μᾶς ἀπομακρύνουν οἱ πόνοι περιλαμβάνουν ὅλο τὸ εὖρος τῶν παραγόντων ποὺ ἐξασφαλίζουν τὸ μέτρο καὶ τὴν ἰσορροπία.

Τὸ θάρρος καὶ ὁ φόβος, τὸ ἄλλο ζεῦγος τῶν συστατικῶν τῆς θνητῆς ψυχῆς, ὀρίζονται ἀπὸ τὸν Tracy ὡς ἐκφράσεις ὑπερβολῆς καὶ ἀνεπάρκειας ἀντίστοιχα, ποὺ ταυτίζονται μὲ τὴν *θρασύτητα* καὶ τὴν *δειλία* μπροστὰ στὸν ἐπικείμενο κίνδυνο¹³. Πρόκειται γιὰ τὶς ἀσθένειες τοῦ θυμοειδοῦς¹⁴, ποὺ ὁ Πλάτων ἐντάσσει στὶς ἐκδοχές τοῦ ὑπέρμετρου πόνου¹⁵. Ἡ παραπάνω ἄποψη συμβαδίζει ἀπόλυτα μὲ τὸν χαρακτηρισμὸ τοῦ θάρρους καὶ τοῦ φόβου *ἄφρονε συμβούλω*, ὁ ὁποῖος παραπέμπει στὴν μονομερῆ ἐνίσχυση τοῦ θυμοειδοῦς εἰς βάρος τοῦ λογιστικοῦ, συνθήκη ποὺ πρέπει νὰ ἀποφεύγεται, ἀφοῦ ἡ ψυχικὴ ὑγεία ἐπιτυγχάνεται μόνο μὲ τὴν σύμμετρη ἀνάπτυξη καὶ τῶν τριῶν τμημάτων τῆς ψυχῆς¹⁶.

Σχετικὰ μὲ τὸν θυμὸ, οἱ ἔριδες, ποὺ ἀποτελοῦν τὶς αἰτίες γιὰ τὴν ἑξαρσή του¹⁷, ὑποβαθμίζουν τὴ σκέψη καὶ γίνονται ἐμπόδια γιὰ τὴν προσέγγιση τῆς ἀλήθειας καὶ τὴν κατάκτηση τῆς ἀθανασίας¹⁸. Τὸ λογι-

12. *Τίμαιος*, 86e-87a. Γιὰ τὶς ψυχικὲς ἀσθένειες καὶ τὴ σχέση τους μὲ τὰ τρία μέρη τῆς ψυχῆς πβ. T.J. TRACY, *Physiological Theory and the Doctrine of the Mean in Plato and Aristotle*, Σικάγο, 1969, σ. 125 κ.έ. καὶ B. ΚΑΛΦΑ, *ἐνθ' ἀν.*, 490-1, σημ. 562.

13. T.J. TRACY, *ἐνθ' ἀν.*, 134.

14. B. ΚΑΛΦΑ, *ἐνθ' ἀν.*

15. *Τίμαιος*, 86e-87a. Ὁ φόβος στὴν *Πολιτεία* ἀντιμετωπίζεται ὡς ἡ χειρότερη κατάσταση ποὺ χαρακτηρίζει τὴν τυραννικὴ πόλη καὶ ψυχὴ, γι' αὐτὸ καὶ ἐντάσσεται σ' ἓνα φάσμα ἐπώδυνων συνθηκῶν (577e-578a καὶ 579de). Δέν θὰ συμφωνήσω μὲ τὸν A.E. Taylor (*ἐνθ' ἀν.*), ποὺ ἐκλαμβάνει τὸν φόβο καὶ τὸ θάρρος ὡς εἶδη πόνου καὶ ἡδονῆς ἀντίστοιχα.

16. *Αὐτόθι*, 89e-90a.

17. Οἱ ἔριδες καὶ οἱ φιλονικίες ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὴν ἐνασχόληση μὲ δημόσιες ἢ ἰδιωτικὲς διδασκαλίες καὶ λογομαχίες ὑπερθερμαίνουν καὶ ταράζουν τὸ σῶμα. Προκαλοῦν καταρροὲς καὶ ὀδηγοῦν τοὺς γιατροὺς σὲ λανθασμένη διάγνωση τῶν αἰτίων (*Τίμαιος*, 88a). Σὲ ἄλλο σημεῖο δηλώνεται ὅτι ὁ θυμὸς καὶ ὁ φόβος προκαλοῦν ὑπερθέρμανση στὴν καρδιά, γι' αὐτὸ καὶ τίθεται στὴν ὑπηρεσία τῆς ἓνα σύστημα ψύξης μέσω τῶν πνευμόνων γιὰ τὴ μείωση τῶν πόνων (*Τίμαιος*, 70cd). Ὡστόσο δέν γίνεται καμία νύξη γιὰ τὴν παρουσία τῆς ἡδονῆς μετὰ ἀπὸ τὴν παραπάνω ἐπέμβαση. Πβ. *Φίληβος* 47d-48a, ὅπου ὁ θυμὸς καὶ ὁ φόβος ἀντιμετωπίζονται ὡς μεικτὲς καταστάσεις πόνου καὶ ἡδονῆς. Γιὰ τὸ εἶδος τῶν σωματικῶν ἀσθενειῶν ποὺ προκαλοῦνται ἀπὸ τὸ θυμοειδὲς E. GEORGOULAS, *The pathogenic activity of the soul in Plato's Timaeus*, *Skepsis* 17, 2006, σσ. 250-1. Γιὰ τὴ σχέση τῆς φιλονικίου συμπεριφορᾶς μὲ τὸ θυμοειδὲς πβ. ἐπίσης *Πολιτεία* 549c-550b.

18. *Αὐτόθι*, 90bc.

στικό βάλλεται, και δὲν θὰ ἦταν ἄτοπο νὰ ὑποθέσουμε ὅτι μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο γεννιοῦνται ἀσθένειες, ὅπως εἶναι ἡ *λήθη* καὶ ἡ *δυσμαθία*, ἀποτελέσματα κι αὐτὲς τῶν ὑπερβολικῶν πόνων¹⁹. Ἡ ἐλπίδα, ὡς ἀντίποδας τοῦ θυμοῦ, δὲν πρέπει νὰ σχετιστεῖ ἄμεσα μὲ τὸ θάρρος καὶ τὸν φόβο²⁰. Ἡ διαφορὰ της ἀπὸ τὸν θυμὸ ἐγκτεῖται στὴν ἔνταση καὶ τὸν χρονικὸ προσδιορισμὸ τοῦ ἀντικειμένου της. Ἄν ὁ θυμὸς εἶναι ἡ ἐκρυθμὴ κατάσταση τῆς ψυχῆς (*δυσπαραμύθητον*)²¹ ποὺ ἀφορᾷ τὸ τώρα²², ἡ ἐλπίδα χαρακτηρίζεται ἀπὸ ὑποτονικότητα καὶ ἀφορᾷ τὸ μετὰ²³, στοιχεῖα ποὺ τὴν κάνουν εὐκόλα νὰ παρασύρει (*εὐπαράγωγον*)²⁴. Μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὡς μιὰ συναισθηματικὴ κατάσταση ποὺ ὁδηγεῖ στὴν ἀνεκτικότητα καὶ τὴν κωλυσιεργία ἀπέναντι σὲ κάτι ποὺ χρήζει ἄμεσης καὶ λογικῆς ἀντιμετώπισης. Ἄν θεωρήσουμε τὴν ἐλπίδα καὶ τὸν θυμὸ ὡς ἐκφράσεις διαταραγμένης συμπεριφορᾶς ἀπέναντι σὲ μιὰ δύσκολη κατάσταση²⁵, ἡ διαφορὰ τους ἀπὸ τὸν φόβο καὶ τὸ θάρρος εἶναι προφανές, ἀφοῦ τὰ τελευταῖα ἐκδηλώνονται σὲ πιὸ ἐπικίνδυνες συνθήκες²⁶. Μὲ αὐτὴ τὴ λογικὴ τὸ ζεῦγος ἐλπίδα-θυμὸς ἀποτελεῖ τὸ τελευταῖο τμῆμα μιᾶς φθίνουσας κλίμακας, ποὺ ἀφορᾷ τὶς νοσηρὲς συνέπειες τῶν συστατικῶν τῆς θνητῆς ψυχῆς στὴν ἀνθρώπινη ὕπαρξη.

Οἱ σύνδεσμοι

Ἡ ἐπιλογὴ τῆς αἰσθήσης στὸν ρόλο τοῦ συνδέσμου προφανῶς ὀφείλεται στὴ σχέση της μὲ τὰ ἀνώτερα στὴν ἱεραρχία συστατικά. Ὡς τὸ ἀποτέλεσμα τῆς μετάδοσης τῶν ἐξωτερικῶν ἐρεθισμάτων μέσω τοῦ σώματος στὴν ἀθάνατη καὶ τὴν θνητὴ ψυχὴ ἀποτελεῖ τὴν ἐπαρκῆ καὶ ἀναγκαῖα αἰτία γιὰ τὸν πόνο καὶ τὴν ἡδονή²⁷. Ὁ χαρακτηρισμὸς ἄλο-

19. *Τίμαιος*, 86e-87a.

20. Στοιὺς *Νόμους* ἡ ἐλπίς πρὶν ἀπὸ τὴν ἡδονὴ ὀνομάζεται θάρρος καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν πόνο φόβος (644cd). Στὸν *Φίληβο*, τὸ θάρρος καὶ ὁ φόβος, ποὺ χαρακτηρίζουν τὸ ἐλπιζόμενον, συνοδεύονται ἀπὸ μιὰ εὐχάριστη καὶ δυσάρεστη διάθεση ἀντίστοιχα (τὸ μὲν πρὸ τῶν ἡδέων ἐλπιζόμενον ἡδὺ καὶ θαρραλέον, τὸ δὲ πρὸ τῶν λυπηρῶν φοβερόν καὶ ἀλγεινόν, 32c1-2). Πρβ. *Πολιτεία* 330e-331a, ὅπου γίνεται ἡ ἀντιπαράθεση τῆς κακῆς καὶ τῆς ἡδεῖας ἐλπίδος.

21. Στοιὺς *Νόμους*, ὁ θυμὸς, «δύσει καὶ δύσμαχον κτῆμα ἐμπεφυκός, ἀλογίστῳ βίᾳ πολλὰ ἀνατρέπει» (863b3-4).

22. Στὴν *Πολιτεία* ἡ ἀμεσότης τῶν γεμάτων ἔνταση ἀντιδράσεων αὐτοῦ ποὺ κυριεύεται ἀπὸ τὸν θυμὸ χαρακτηρίζει τὴν ἐπανάσταση τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ἀδικεῖται (440cd).

23. Στοιὺς *Νόμους* οἱ ἐλπίδες ὀρίζονται ὡς δόξαι μελλόντων (644c).

24. Θὰ διαφωνήσω μὲ τὸν A.E. Taylor (ἐνθ' ἄν., σσ. 499-500), ποὺ μεταφράζει τὸ ἐλπίδα εὐπαράγωγον ὡς «ψευδαἰσθήση ποὺ εὐκόλα χάνει τὸν δρόμο της», γιατί ἔτσι δὲν ἐκφράζεται ἡ ἀμεσότης τῶν συνεπειῶν τῆς ἐλπίδας στὸν φορέα της.

25. T.J. TRACY, ἐνθ. ἄν.

26. Πβ. ἀνωτέρω.

27. *Τίμαιος*, 64a κ.έ.

γος, πού της αποδίδεται, προδίδει τὸ ἀσυμβίβαστο μὲ τὸ ἀθάνατο μέρος τῆς ψυχῆς, κάτι πού ἐκφράζεται ρητὰ κατὰ τὴ γέννηση τῶν αἰσθήσεων μετὰ τὴν ἐμφύτευση τοῦ θείου μέρους τῆς ψυχῆς στὸ ἀνθρώπινο σῶμα: «Ἐκείνη τῇ στιγμή, δὲν ὑπάρχει καμία ὁμαλὴ τροχιά πού νὰ κυβερνᾷ καὶ νὰ ἡγεμονεύει στὴν ψυχή. Δίνεται ἀπλῶς κατὰ καιροὺς ἡ ἐντύπωση ὅτι κάποιες τροχιές κυριαρχοῦν, ἐνῶ στὴν πραγματικότητα συμπαρά-σύνρονται μὲ ὅλο τὸ σκάφος τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὴν ἐπίθεση καὶ τὴν ἐπικρά-τηση ἐξωτερικῶν αἰσθήσεων, ἄρα δὲν κυριαρχοῦν ἀλλὰ κυριαρχοῦ-νται»²⁸.

Ὁ δεύτερος συνεκτικός παράγοντας εἶναι ὁ ἔρωτας. Ὁ Πλάτων, ὅταν κάνει λόγο γιὰ τὰ δύο φύλα, ἀναφέρεται στὸν γενετήσιο ἔρωτα καὶ τὸν παρουσιάζει ὡς τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς ἐκ τῶν ὑστέρων θεϊκῆς ἐπέμβασης στὸ σῶμα, πού προέκυψε ἀπὸ τὴν ἀνάγκη τῆς μετατροπῆς τοῦ ἀνδρα σὲ γυναίκα μὲ μία δεύτερη γέννηση. Ἔτσι μὲ τὴν παροχὴ στὸν μυελὸ μιᾶς διόδου πρὸς τὴν ἔξοδο τῶν ὑγρῶν τοῦ σώματος προκλήθηκε ἡ ζωτικὴ ἐπιθυμία τῆς ἐκροῆς²⁹. Ἡ ἐτοιμότητα τοῦ ἔρωτα γιὰ κάθε ἐγχείρημα (ἐπιχειρητὴ παντός ἔρωτι)³⁰ συμφωνεῖ ἀπόλυτα μὲ τὴ φύση τῶν γεννη-τικῶν ὀργάνων τῶν ἀνδρῶν, πού λόγῳ τῆς ἀπειθαρχίας καὶ τῆς αὐταρ-χικότητάς της παρομοιάζεται μὲ ἀνυπότακτο ζῶο, τὸ ὁποῖο πάντων δι' ἐπιθυμίας οἰστρώδεις ἐπιχειρεῖ κρατεῖν³¹. Οἱ παραπάνω ιδιότητες τοῦ γενετήσιου ἔρωτα παραπέμπουν σαφῶς στὴν ψυχικὴ ἀσθένεια τῆς ἀφροδίσιας ἀκολασίας, ἡ ὁποία, πρέπει νὰ τονίσουμε, ἀποδίδεται στὴ γενικὴ ἐπικράτηση τοῦ σπέρματος στὸ σῶμα ἐξαιτίας τῆς ἐκροῆς του ἀπὸ τὰ ὀστά³². Ὡστόσο τὸ ὅτι ὁ ἔρωτας ἀναφέρεται ὡς σύνδεσμος τῆς θνητῆς ψυχῆς τοῦ πρώτου ἀνδρός ἀποκλείει τὴν ἐξ ἀρχῆς ταύτισή του μὲ τὸν σαρκικό, ὁ ὁποῖος σαφῶς ἐμφανίζεται ἀργότερα (καὶ κατ' ἐκεῖ-

28. Τίμαιος, 44a4-7.

29. Αὐτόθι, 90e-91b.

30. Ἡ μετάφραση τοῦ Β. Κάλφα (ἐνθ' ἀν., σσ. 285): «μὲ τὸν ἔτοιμο γιὰ τὰ πάντα ἔρωτα» ἀποδίδει ἀκριβῶς τὴν ἐγρήγορη ὡς δεῖγμα γνήσιας ἐνστικτώδους συμπεριφορᾶς, γι' αὐτὸ καὶ τὴν θεωρῶ ὀρθότερη ἀπὸ τοῦ F.M. CORNFORD, *Plato's Cosmology*, Λονδίνο, 1937, σ. 281: «μὲ τὸν πόθο πού δὲν ὀπισθοχωρεῖ σὲ κανένα κίνδυνο», παραπέμποντας στὸ ἀνδρείος ὦν καὶ ἰτης καὶ σύντονος (Συμπόσιο 203d), καὶ τοῦ R.D. ARCHER-HIND, *The Timaeus of Plato*, Λονδίνο, 1888, Νέα Ὑόρκη 1973, σ. 257): «μὲ τὸν ἔρωτα πού τὰ πάντα τολμᾷ», ἀποδόσεις πού ἐκφράζουν τὴ μαχητικὴ διάθεση τοῦ ἔρωτα μὲ κάποια ὁμῶς ἱχνη λογικότητος.

31. Αὐτόθι, 91b. Στὴ γυναίκα ἡ ἐπίδραση τοῦ μυελοῦ εἶναι τὸ ἴδιο καταστροφικὴ. Ὡστόσο δὲν ἐκφράζει τὴν κατακτητικὴ διάθεση ἀλλὰ τὴν ἐντονη καὶ ἐπίπονη τάση γιὰ ἀναπαραγωγή. Αὐτὸς ἴσως εἶναι καὶ ὁ λόγος πού ὀνομάζεται ἐπιθυμία (Τίμαιος 91bd). Γιὰ τοὺς ὄρους μὲ τοὺς ὁποίους ἀποδίδεται ὁ σαρκικός ἔρωτας ἀνάλογα μὲ τὸ φύλο πβ. Β. ΚΑΛΦΑ, ἐνθ' ἀν., σσ. 494-5 σημ. 592.

32. Αὐτόθι, 86d.

νον δὴ τὸν χρόνον διὰ ταῦτα θεοὶ τὸν τῆς συνουσίας ἔρωτα ἐτεκτίναντο, *Τίμαιος* 91a1-2). Θὰ μπορούσαμε ἐπομένως νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ὁ Πλάτων, ἔχοντας στὸν νοῦ του αὐτὴ τὴν ἐξέλιξη, ἐννοεῖ τὸν σύνδεσμο ἔρωτα ὡς μιὰ τάση δυνατὴ νὰ μετεξελιχθεῖ σὲ γενετήσια ἐπιθυμία³³. Ἡ θέση αὐτὴ συνάδει ἀπόλυτα μὲ τὴ γνώμη τοῦ Κάλφα, ποὺ θεωρεῖ ὅτι ἡ δημιουργία μιᾶς ὑποδομῆς στὸν μυελό, ἱκανῆς νὰ δεχθεῖ ὅλα τὰ εἶδη τῶν ψυχῶν³⁴, μαρτυρᾷ πιθανότατα τὴν πρόβλεψη τοῦ Δημιουργοῦ γιὰ τὴν μελλοντικὴ πορεία καὶ τὶς ἀνάγκες ὅλων τῶν θνητῶν γενῶν³⁵.

Ὁ ἔρωτας καὶ ἡ αἴσθησις δὲν ἀποτελοῦν ἀντιθετικὸ ζεῦγος, δεδομένο ποὺ σηματοδοτεῖ τὴν διαφοροποίησή τους ἀπὸ τὰ συστατικὰ τῆς θνητῆς ψυχῆς. Εὐλόγα λοιπὸν προκύπτουν ἐρωτήματα γιὰ τὸ εἶδος τῆς σχέσης τους καὶ τὴ συμβολή της στὴ συνεκτικὴ τους δράση. Ἀπαντήσεις στὰ παραπάνω μπορούμε νὰ πάρουμε, ἂν ἀνατρέξουμε στοὺς νόμους τῆς εἰμαρμένης ποὺ ἀποκαλύφθηκαν στὶς ψυχές, πρὶν αὐτὲς ἐμφυτευτοῦν στὰ σώματα: «Ἀρχικὰ θὰ ἀναγκαστοῦν νὰ ἐξοικειωθοῦν μὲ τὴν κοινὴ σὲ ὅλες τὶς ψυχές δυνατότητα τῆς αἰσθήσεως ποὺ προκαλεῖται ἀπὸ βίαια ἐρεθίσματα· ἔπειτα θὰ ἔρθει ὁ ἔρωτας, ἀνάμεικτος μὲ ἡδονὴ καὶ λύπη, μετὰ ὁ φόβος καὶ ἡ ὀργή, μαζὶ μὲ ὅσα τὰ συνοδεύουν καὶ ὅσα εἶναι ἀντίθετα»³⁶. Οἱ αἰσθήσεις λοιπὸν προηγοῦνται³⁷, κι ἐφόσον γνωρίζουμε ὅτι ἀποτελοῦν τὶς αἰτίες γιὰ τὸν πόνο καὶ τὴν ἡδονή³⁸, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ γεννοῦν τὸν ἡδονῇ καὶ λύπῃ μεμειγμένον ἔρωτα³⁹. Ἡ διαπίστωση αὐτὴ μᾶς ὁδηγεῖ σὲ μιὰ ἐνδιαφέρουσα παρατήρηση. Εἶδαμε κατὰ τὴν ἐπιμέρους ἐξέταση τῶν στοιχείων ποὺ συνθέτουν τὴν ψυχὴ, ὅτι αὐτὰ παραπέμπουν σὲ ἀσθενικὲς καταστάσεις, ὅμοιες μὲ ἐκεῖνες ποὺ περιγράφονται στὸ σχετικὸ μὲ τὶς ψυχικὲς νόσους χωρίο. Δὲν εἶναι τυχαῖο ποὺ ἡ ἡδονὴ καὶ ὁ πόνος προτάσσονται ἔναντι τῶν συστατικῶν ποὺ συνδέονται μὲ τὶς ἀσθένειες τοῦ ὑπερβάλλοντος πόνου. Ἡ ἴδια πορεία ἀκολουθεῖται καὶ στὴν περίπτωσι τῶν ψυχικῶν ἀσθενειῶν, μόνο ποὺ

33. Πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση μᾶς ὁδηγεῖ καὶ ἡ ὑπαρξὴ ἐνὸς ἀνοικτοῦ πεδίου ἀντικειμένων τῆς ἐπιθυμίας, ὅταν γίνεται λόγος γιὰ τὸν χαρακτήρα τοῦ ἐπιθυμητικοῦ κατὰ τὴν ἐγκατάστασή του στὸ σῶμα (τὸ δὲ δὴ σίτων τε καὶ ποτῶν ἐπιθυμητικὸν τῆς ψυχῆς καὶ ὅσων ἐνδειαν διὰ τὴν τοῦ σώματος ἰσχεῖ φύσιν, *Τίμαιος* 70d7-8).

34. *Τίμαιος*, 73c.

35. Β. ΚΑΛΦΑ, *ἐνθ. ἀν.*, σ. 475, σημ. 473. Πβ. Α. RIVAUD, *Timée*, εἰσαγωγή, ἀρχαῖο κείμενο, γαλλ. μτφρ., Παρίσι, 1925, σ. 201 καὶ F.M. CORNFORD, *ἐνθ. ἀν.*, σσ. 294-295.

36. *Τίμαιος*, 42a5-b1.

37. Γιὰ τὴν προτεραιότητα τῶν αἰσθήσεων πβ. ἐπίσης αὐτόθι, 43a κ.ἐξ.

38. Πβ. ἀνωτέρω.

39. Οἱ ὑπόλοιπες συνθήκες ἔπονται μὲ τὴν ἴδια ἀκριβῶς σειρὰ ποὺ ἀναφέρονται στὸ σχετικὸ μὲ τὴ σύστασι τῆς θνητῆς ψυχῆς χωρίο.

τότε, προτού κατονομαστούν οι έξι σχετικές με τον πόνο νόσοι, γίνεται λόγος για την σεξουαλική ἀκολασία, ἀσθένεια, πού ἐνῶ συνδέεται τυπικά με την ὑπερβάλλουσα ἡδονή, δὲν στερεῖται ἀπὸ τὴν παρουσία τοῦ ὑπερβάλλοντος πόνου⁴⁰. Θεωρῶ λοιπὸν ὅτι πρόταξη τοῦ ἔρωτα στὸ σχετικὸ με τὴν εἰμαρμένη χωρίο ἔρχεται νὰ συμπληρώσει τὴν ἀντιστοιχία καὶ νὰ ὁλοκληρώσει τὸ μήνυμα: ἡ σύσταση τῆς θνητῆς ψυχῆς ὡς ἀναγκαία συνθήκη στὴν ὁποία θὰ προσαρμοστεῖ ἡ ἀθάνατη ἀποτελεῖ κατὰ τυπικὸ τρόπο μία προδιάθεση πρὸς μία σειρά ἱεραρχημένων ἀσθενειῶν.

Ἡ κατ' ἐπίφασιν ὁμοιότητα με τὴν Ψυχὴ τοῦ κόσμου

Ὁ μηχανιστικὸς τρόπος συγκρότησης τῆς θνητῆς ψυχῆς ὁδηγεῖ ἀναπόφευκτα στὴ σύγκριση με ὅσα συμβαίνουν στὸ σύμπαν. Γιὰ τὴν κατασκευὴ τῆς Ψυχῆς τοῦ κόσμου ἡ *μεριστὴ οὐσία* ἀναμειγνύεται με τὴν *ἀμέριστον*. Τὸ ἴδιο συμβαίνει με τὸ *ταῦτόν* καὶ τὸ *θάτερον*. Ἀπὸ αὐτὴ τὴ διαδικασία παράγονται σὲ πρώτη φάση τρία ἐνδιάμεσα συστατικά ἀπὸ τὰ ὁποῖα προκύπτει τὸ τελικὸ μεῖγμα⁴¹. Ὡς πρὸς τὴ δομὴ, ἡ ὁμοιότητα με τὴν κατασκευὴ τῆς θνητῆς ψυχῆς εἶναι ἐμφανής, ἀφοῦ καὶ σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσιν ὑπάρχουν τρία ἀντιθετικὰ ζεύγη με κοινούς δεσμούς (ἡδονή-πόνος, θάρρος-φόβος, θυμὸς-ἐλπίδα συνδεόμενα με τὴν αἴσθησι καὶ τὸν ἔρωτα). Ὡς πρὸς τὴν ποιότητα τῶν συστατικῶν ἡ διαφορὰ εἶναι τεράστια. Στὴν Ψυχὴ τοῦ κόσμου τὴν καρδιὰ τῆς μείξης ἀποτελοῦν δυὸ ἀμιγῶς ἀντίθετα μέρη (ἡ Ταυτότητα καὶ ἡ Διαφορὰ) καὶ ἓνα τρίτο (ἡ Οὐσία)⁴², πού ἐπιβεβαιώνει τὴ σύγκλιση τῶν δύο κόσμων, τοῦ νοητοῦ καὶ τοῦ αἰσθητοῦ⁴³. Στὴν περίπτωσιν τῆς θνητῆς ψυχῆς τὰ τρία ζεύγη πού συντίθενται, ἀποτελοῦν τὶς ὀψεις τοῦ ἴδιου νομίσματος. Ἀφενὸς εἶναι ὅλα ἐκφάνσεις τῆς ἔλλειψης μέτρου καὶ τῆς ἀρνητικῆς ἐπίδρασής της στὸν ἄνθρωπο, ἀφετέρου ἀκολουθοῦν τὴν κατιούσα κλίμακα ὡς πρὸς τὴν ἰσχὺ τους. Ὡς πρὸς τὴ κοινὴ τους βάση, γιὰ τὴ μὲν Ψυχὴ τοῦ κόσμου ὑπάρχει ἓνα ἀντιθετικὸ ζεύγος, τὸ *μεριστόν* καὶ τὸ *ἀμέριστον*, γιὰ τὴ δὲ θνητὴ ψυχὴ οἱ αἰσθήσεις καὶ ὁ ἔρωτας χαρακτηρίζονται ἀπὸ μία σχέση αἰτίου-αἰτιατοῦ. Σχετικὰ με τὸ τελικὸ παράγωγο, στὴν περίπτωσιν τῆς Ψυχῆς τοῦ κόσμου ὁδηγούμεστε σταδιακὰ ἀπὸ τὰ τρία ζεύγη στὰ ἐνδιάμεσά τους καὶ ἀπὸ αὐτὰ στὸ ἓνα. Ἀντίθετα

40. Πβ. ἀνωτέρω.

41. *Τίμαιος*, 35ab.

42. *Αὐτόθι*.

43. Γιὰ τὴν ἐρμηνεία τῆς σύνθεσης τῆς Ψυχῆς τοῦ κόσμου με ἄξονα τὸν Σοφιστὴ πβ. ἐνδεικτικὰ F.M. CORNFORD, *Plato's Theory of Knowledge*, Λονδίνο, 1935, σσ. 260 κ.ἐξ., E. OSTENFELD, *Plato's development and the date of the Timaeus*, *Classica & Mediaevalia* 37, 1986, σσ. 79-80, B. ΚΑΛΦΑ, *ἐνθ. ἀν.*, σσ. 368-370, σημ. 105.

ή θνητή ψυχή ολοκληρώνεται σέ ένα μόνο στάδιο. Στην πρώτη το αποτέλεσμα είναι ή μεσότητα, ενώ στη δεύτερη ή έκβαση της σύνδεσης είναι άβέβαιη. Από τα παραπάνω γίνεται σαφές ότι ή αρχική δομική ομοιότητα της θνητής ψυχής με την Ψυχή του κόσμου αποτελεί απλά το έρέθισμα για μία σύγκριση που καταλήγει στην επιβεβαίωση του έκφυλισμού του προτύπου συνιστώντας ένα μήνυμα, θα λέγαμε, ειρωνικό προς κάθε προσδοκία σύγκλισης.

Κατακλείδα

Η θνητή ψυχή όχι μόνο δέν συνίσταται από στοιχεΐα που οδηγούν με συνέπεια στις ψυχικές ασθένειες, αλλά και ή ίδια ασθενεί, αν λάβουμε υπ' όψιν την ποιότητα του τρόπου της συγκρότησής της. Το περιβάλλον αυτό κάθε άλλο παρά ιδεώδες μπορεί να θεωρηθεί για την άθνατη ψυχή, που υποχρεούται να μπει στο σώμα. Η παραπάνω ιδέα θα μπορούσε κάλλιστα να στηρίξει τον άκραίο δυϊσμό σώματος και ψυχής των μέσων πλατωνικών διαλόγων⁴⁴, καταδεικνύοντας την ανθρώπινη άγωνία μπροστά στην υπέρβαση των εμποδίων που ύψώνει ή θνητότητα. Ο Πλάτων ωστόσο στον *Τίμαιο* υποστηρίζοντας έναν σαφώς μετριοπαθέστερο δυϊσμό όρίζει την υγεία ως συμμετρία σώματος και ψυχής⁴⁵. Αναφερόμενος δέ στην φροντίδα της ψυχής προτείνει την σύμμετρη ανάπτυξη των κινήσεων και των τριών τμημάτων της⁴⁶. Η πρόκληση για την παιδεία είναι τώρα μεγαλύτερη. Ο άνθρωπος πρέπει όχι μόνο να έξομοιώσει τη νόησή του με τις οικείες περιφορές του σύμπαντος, για να θρέψει το λογιστικό του και να προσεγγίσει την άθανασία⁴⁷, αλλά και να εφαρμόσει τον νόμο του μέτρου στην έκ προοιμίου φιλική προς την υπερβολή και την έλλειψη θνητή ψυχή⁴⁸.

Η. ΓΕΩΡΓΟΥΛΑΣ
(Κρήτη)

44. Στον *Φαίδωνα*, για παράδειγμα, ή ψυχή του φιλοσόφου άτιμάζει το σώμα και φεύγει απ' αυτού (65d1), αφού οι αισθήσεις την έμποδίζουν να αποκτήσει την αλήθεια και τη φρόνηση *είλικρινει τη διανοία* (65e-66a).

45. *Τίμαιος*, 87d. Δέν διστάζει μάλιστα να εντάξει στους νοσογόνους για το σώμα παράγοντες ακόμη και το ισχυρό λογιστικό: *δταν [ή ισχυρότερη από το σώμα ψυχή] είς τινας μαθήσεις και ζητήσεις συντόνως ίη, [το σώμα] κατατήκει* (*Τίμαιος*, 88a2-3). Για το θέμα αυτό πβ. E. GEORGOULAS, *ένθ. άν.*, σσ. 249-50. Για τη σύνδεση της όμοιοπαθητικής λειτουργίας κατά την καλλιέργεια της ψυχής με το ταυτόν-θάτερον πβ. H. THESLEFF, *Studies in Plato's Two-Level Model*, Έλσίνκι, 1999, σσ. 83-84.

46. *Αυτόθι* 89e-90a.

47. *Αυτόθι* 90cd.

48. Για τα όρια των ανθρώπινων δυνατοτήτων πβ. L.P. GERSON, A note on tripartition and immortality in Plato, *Apeiron* XX, 1987, σ. 95, σημ. 51· D. SEDLEY, Becoming like God in the *Timaeus* and Aristotle, σ. 333 στο T. CALVO, and L. BRISSON (έπιμ.), *Interpreting the Timaeus-Critias*, Sankt Augustin 1997· T. JOHANSEN, Body, soul, and tripartition in Plato's *Timaeus*, *Oxford Studies in Ancient Philosophy* 19, 2000, σσ. 104 κ.έξ.

THE CONSTITUENCY OF THE MORTAL SOUL IN PLATONIC *TIMAEUS*

S u m m a r y

Plato in *Timaeus* supporting a clearly less strict dualism identifies health as symmetry between the body and the soul. Mentioning the caring for the soul he suggests the symmetrical evolvment of the movements and of its three parts.

Challenge for education is now bigger. Man has not only to adapt his intellect to the familiar movements of universe in order to «feed» his logistic and approach immortality but to impose the law of measure on to the mortal soul, that is by nature friendly to exaggeration and lacking.

H. GEORGOULAS

